

(Əvvəli ötən sayımızda)

Burada dastan texnikasının poetik tələblərinə əsasən hadisələr bədii sözün aynasında təqdim olunur. Mahmudun qolunun üstündəki tərən və tərəninin qəşəng quşu təqib etməsi əslində rəmzi-metforik səciyyə daşıyır. Tərən adətən alıcı quş timsalında metforik olaraq oğlana şamil edilir.

“Könül dediyin bir quşdu, o hər dəni dənleməz” deyimimizi də bu arada yadımıza salsaq, xalqımızın bu düşüncə tərzinin dastan (nağıl) dili ilə metforik olaraq epik mətnə transfer olunduğunu qət edərik. Deməli, burada Mahmudun qolunun üstündəki tərən Mahmudun özünün rəmzi-metforik obrazıdırsa, tərən bir gözəl quşu görüb onun dalısınca düşməsi də gözəl quş timsalında Meryəmin özünə aşiq olmasıdır. Başqa sözlə, könül quşunun sevdiyi gözələ - gözəl quşa qonmaq istəməsidir. Buna görə də heç təsadüfi deyildir ki, dastanda təsvir olunan bu rəmzi aşiq obrazları son nəticədə elə Mahmudla Meryəmin görüşmələrinə ədəbi vəsile olur, yəni bu məqamda artıq tərən Mahmudun könül quşu, gözəl quşun isə Meryəm olduğu bir arada qovuşur. Bu, dastan fantaziyası olmaqla həm də bu fantastik tə-

“ƏSLİ VƏ KƏRƏM”DƏ BUTA

xəyyülün real obrazlarına qovuşmasıdır. Nağıl dili ilə - yəni nəsrə təhkiyasını tapan bu epizod şeir dili ilə də təsdiqlənir:

Ay gözəl qız, səd afərin əslinə,
Ala gözlüm, tərənimi gətir ver.

Buradakı “gözəl qız” - gözəl quş metforasıdır, “səd afərin əslinə” isə ona işarədir ki, tərən naghah qovduğu “gözəl quş”un əsl - yəni prototipi gözəlliyinə heyran olub aşiq olduğu Meryəmdir ki, ixtiyarı olaraq sonradan aşiq-məşuq kimi öz aralarında əhd-peyman bağlayanda, onu Əsl deyib çağıracaqdır. Meryəmə - Əsliyə müraciətlə: “Ovum sənən, gözəl, çıxdın qarşıma” söyləməsində də bir daha bu ovun adı ov-quş ovu yox, məhz gözəl-sevgili ovu olduğu birbaşa ifadəsini tapır. Gətirilən epizodlardan da bir daha aydın görünür ki, epos mətnində mifoloji - rəmzi dünyabaxışla tarixi-real dünyagörüşü iç-içədir. Mifik-təsəvvüfi dünyagörüş bədii mətn şəklində təqdim olunur.

Meryəmin dilindən də Əsl adlandırılmağı müqabilində Mahmudu Kərəm

adlandıracağına dair incə ştrix var:

Əsl dedin, gözəllərin gözüyəm,

Aşıqların söhbətiyəm, sözüyəm.

Adım Meryəm, Qara Keşiş qızıyam,

Kərəm eylə, tərənini gəl apar.

Göründüyü kimi, Mahmud Meryəmə “Ay gözəl qız, səd afərin əslinə” deməklə onu Əsl adlandırmağı “balabanda qandırdığı” kimi, Meryəm də özünün əsl adının “Adım Meryəm, Qara Keşiş qızı” olduğunu bildirməklə, Mahmuda “Kərəm eylə, tərənini gəl apar” deməklə onu Kərəm adlandıracağına sözarası eyham vurur.

Bu cür “balamanda qandırma” hallarına biz Nardan xanımın nağılında da rast gəlirik. Məsələn, abasbəyi armudu vasitəsilə cinayəti törədən Abas bəy olduğuna və s. işarələr vurulur. “Əsl və Kərəm”də də gənclərin bu cür sözləşməsindən - şeirlə söhbətləşməsindən sonra sözlə də sövdələşmə baş verir: “Söz tamama yetdi, qız dedi: - Oğlan, Kərəm elə, tez çıx buradan get, keşiş babam gəlib bizi görməsin. Mahmud dedi:

- Bu gündən mənim adım Kərəm olsun, sənənin adı Əsl. İndi quşumu ver, varım gedim” (s.8).

“Adım Meryəm idi, sən qoydun Əsl, Kərəm oğlan, Kərəm eylə, quşun al!” - deyər Əsl Kərəmə “quşun al” deməklə hörfaltı mənada “könül quşunu al” deyir. Yəni Kərəmin tərəninin qovduğu “gözəl quş” elə Əslin özüdür və Əsl “quşunu al” deməklə razılıq - əhd-peyman bağlama məsələsinə eyham edir.

Dastanın süjetindən də bir daha görürük ki, niyyət butası ilə dünyaya gələn aşiq-məşuq həyatda 15 yaşlarında bir-birlərlə rastlaşurlar və Kərəm barmağındakı üzüyü qıza, qız da ipək dəsmalını Kərəmə verməklə bu butanı həyatı baxımdan da gerçəkləşdirirlər. Mənavi baxımdan bir-birlərini addəyişmə ritualı vasitəsilə, maddi cəhətdən də üzük və dəsmal kimi əşyalar vasitəsilə butalı gənclər kimi təsdiqləyirlər.

(Davamı var)

Sakir ALBALIYEV